

บทที่ ๒

ความเป็นมาของบุญเดือนเก้า(ข้าวประดับดิน)

ผู้วิจัยได้ศึกษาประวัติความเป็นมาบุญเดือนเก้า (ข้าวประดับดิน) ที่เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม ในบทนี้ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นการศึกษาดังนี้

๒.๑ ประวัติความเป็นมาของบุญเดือนเก้าในสมัยพุทธกาล

๒.๑.๑ ตั้งแต่สมัยพุทธกาลเกิดจากความเชื่อตามนิทานธรรมบทมีปรากฏในอรรถกถามังคลัตถปิณีและอรรถกถาพระธรรมบทว่า ในสมัยพุทธกาล มีพระราชาองค์หนึ่งนามว่า พระเจ้าพิมพิสาร ผู้ครองกรุงราชคฤห์ ทรงมีจิตศรัทธาในพระพุทธศาสนา ได้ถวายอุทยานเวฬุวัน (สวนไผ่) พร้อมสร้างเป็นวัดแห่งแรกของพระพุทธศาสนา กาลต่อมา คืบหนึ่ง ขณะที่พระเจ้าพิมพิสาร กำลังบรรทมอยู่นั้น ทรงได้ยินโหยหวนอันน่าสะพรึงกลัวปรากฏขึ้นภายในพระราชวัง เช้าวันรุ่งขึ้น พระราชาพิมพิสาร จึงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า แล้วทรงกราบทูลถามถึงที่มาของเสียง ว่าเป็นเสียงอะไร ทำให้ไม่ได้โหยหวนน่าสะพรึงกลัวเช่นนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสบอกเล่าที่มาของเสียงเหล่านั้นว่า อดีตกาลนั้นย้อนหลังจากนี้ไป ๙๒ กัป พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าพระปุสสะสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงได้รับทูลอาราธนาจากพระราชาผู้ครองนครราชคฤห์ในอดีต ให้เสด็จประทับอยู่ในพระราชอุทยาน พร้อมภิกษุสงฆ์บริวารอีก ๕๐๐ รูป เพื่อที่จะถวายภัตตาหาร เหตุการณ์ได้ดำเนินอยู่เช่นนี้เป็นเวลาหลายวัน จวบจนพระราชบุตรทั้ง ๓ ขององค์ราชาได้ทูลขออนุญาตแก่พระบิดา เพื่อที่จะมีโอกาสถวายทานแก่ พระปุสสะพุทธเจ้าและหมู่สงฆ์ด้วยพระองค์เองบ้าง เมื่อพระราชาทรงอนุญาตพระราชบุตรทั้ง ๓ จึงได้ไปชวนขุนคลัง (ซึ่งก็คือพระราชาพิมพิสารในชาติปัจจุบัน) ให้มาร่วมจัดหาอาหารทั้งคาวและหวาน ขุนคลังพอได้รับหน้าที่ให้เป็นหัวหน้าจัดหาอาหารเลี้ยงพระ จึงชักชวนบรรดาญาติๆ ของตน ให้มาช่วยทำอาหารเลี้ยงพระต่างฝ่ายต่างก็ช่วยกันเป็นที่โกลาหล ขยันขันแข็ง ใหม่ๆ ตอนช่วงแรกๆ บรรดาญาติ ของขุนคลังก็ยังปฏิบัติตนดีอยู่แต่พอเวลาล่วงเลยไปชักเกิดความประมา แอบบริโภคอาหารก่อนพระภิกษุสงฆ์ บ้างแอบขโมยอาหารที่เขาทำไว้เพื่อถวายแก่พระพุทธเจ้าและหมู่สงฆ์ไปเลี้ยงลูกเมียและญาติของตนเสียบ้าง บรรดาญาติๆ ของขุนคลังแอบทำผิดอยู่เช่นนี้เป็นนิตย์ด้วยความละโมภ กาลต่อมา พระราชบุตรทั้ง ๓ และขุนคลังกับบรรดาญาติบริวารตายลงพระราชบุตรทั้ง ๓ และขุนคลัง ตายแล้วได้ไปเสวยสุขอยู่บนสวรรค์ ส่วนบรรดาญาติๆและบริวารของขุนคลัง ที่แอบขโมยอาหารของพระภิกษุสงฆ์ ต้องไปบังเกิดในขุมนรกสิ้นกาลช้านานครั้นพ้นจากนรกนั้นแล้วก็ได้ไปบังเกิดเป็นเปรต จำพวก ปรตทุบชีวี คือเปรตจำพวกมีผลบุญของญาติเป็นอาหาร เป็นเปรตที่มีเศษอกุศลอันเบาบาง จึงมีจิตอันระงับทุกข์ได้บ้างขณะ จึงมีโอกาสรับรู้บุญที่หมู่ญาติอุทิศให้ เมื่อรับรู้แล้วอนุโมทนาผลบุญนั้นๆความอดอยากยากแค้นก็จะบรรเทาเบาบาง หรือหายไปสิ้นด้วยเดชบุญของญาติแต่ถ้ายังมีได้มีญาติระลึกถึง ไม่อุทิศผลบุญให้ เปรตจำพวกนี้ ก็จะขัดเซพเนจร เร่ร่อน แสวงหาผลบุญจากหมู่ญาติคนต่อไป ถ้ายังมีได้ก็จะเวียนกลับมา รอใหม่ เว้นเวียนอยู่ใกล้ๆ หมู่ญาติ ด้วยความหวังว่า “เมื่อใด ญาติของเรา ทำบุญกุศลแล้ว เขาคงอุทิศให้แก่เราบ้าง” แต่เมื่อญาติทำบุญแล้ว

มิได้อุทิศผลบุญให้ หมู่เปรตพวกนี้ ก็จะเดินวนเวียนไปมา ด้วยความผิดหวังหิวกระหาย ทูรณทुरาย บางทีถึงกับเป็นลมล้มลงหมดสติไป ครั้นพอมีลมพัดมากระทบกายก็ฟื้นคืนสติมาได้แล้วคิดพลอบใจ ตนเองว่า“วันนี้ญาติเราระลึกไม่ได้ว่ามีเรา คราวต่อไปเขาคงจะระลึกได้”ฝูงเปรตปรทัตตูปชีวี บางพวก ที่ได้รับผลบุญของญาติ ก็แสดงความชื่นชมโสมนัสยินดี ดุจดั่งบุรุษสตรีผู้เดินทางมากลางทะเลทราย ออดอยากและกระหายน้ำเป็นกำลัง ครั้นเดินมาเจอแหล่งน้ำและอาหารก็ลิงโลดยินดีเปล่งสาธุการ ฝูงเปรตเหล่านั้นก็ยกมือประนมเหนือเศียรเกล้า กล่าวสาธุรับผลบุญของญาติที่อุทิศส่งให้ แล้วได้พ้น จากอรรถภาพของเปรตชนิดนั้นไปบังเกิดตามแต่บุพกรรมของตนๆ แสนสาหัสจึงชวนกันไปเฝ้า พระพุทธเจ้ากุสั่นโธสมมาสัมพุทธเจ้า แล้วทูลถามขึ้นว่า “หมู่ญาติ ของพวกข้าพระบาท จักรระลึกถึง และอุทิศผลบุญให้พวกข้าพระบาทพ้นจากอรรถภาพเปรตนี้เมื่อใดพระเจ้าข้า”สมเด็จพระบรมศาสดากุ สั่นโธพุทธเจ้า จึงทรงมีพระพุทธปฏิภาตรัสว่า ดูก่อนผู้จมทุกข์ แม้สิ้นกาลในศาสนาของเรา ท่านทั้งหลายก็ยังมิพ้นอรรถภาพของเปรต จวบจนเรตถาคตนิพพานไปแล้วสิ้นเวลานานจนแผ่นดินสูงขึ้นได้ ๑ โยชน์ ปรากฏพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า โจนาคมนะพุทธเจ้า พวกท่านทั้งหลายจงไปถามพระ พุทธโจนาคมนะ พระองค์นั้นเกิดจำเริญรกาลหลังจากสูญสิ้นศาสนาของพระกกุสั่นโธพุทธเจ้าแล้ว กาลล่วงเลยมานับเป็นเวลาพุทธันดรหนึ่ง (เวลาระหว่างพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งกับอีกพระองค์หนึ่งบัง เกิดขึ้น) ลูถึงศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโจนาคมนะ หมู่เปรตเหล่านั้นก็เข้าไปทูลถาม องค์ สมเด็จพระโจนาคมนะสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงมีพุทธปฏิภาตรัสว่า “แม้สิ้นศาสนาของเรา ท่านทั้งหลาย ก็ยังมีได้พ้นจากอรรถภาพเปรตจวบจนแผ่นดินสูงขึ้นอีก ๑ โยชน์ จักปรากฏพระพุทธเจ้าทรงพระนาม ว่ากัสสปพุทธเจ้า ขอท่านทั้งหลายจรรอทูลถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นเทอญ”หมู่เปรตญาติ พระราชาพิมพิสารก็อดทนอดกลั้นความหิวกระหาย ทุกข์ทรมานต่อไปจนถึงสมัยที่พระมหามุนี ศาสตาสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงพระนามว่า กัสสปพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้น หมู่เปรตเหล่านั้นก็พากันเข้าไปทูลถามพระพุทธองค์ จึงทรงมีพระดำรัสตรัสว่า “แม้ในศาสนาของเรานี้ ท่านทั้งหลายก็ยังจะไม่พ้น อรรถภาพของเปรต จนกว่าเรตถาคตนิพพานไปแล้ว รอเวลาจนแผ่นดินสูงขึ้นมีประมาณ ๑ โยชน์ จักมี พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงนามว่าพระศรีศากยมุนีโคดมมาตรัสรู้ ในกาลนั้นจะมีชัตติยราช ทรงนามว่า พระเจ้าพิมพิสาร ผู้เป็นญาติของพวกท่านทั้งหลาย ได้สดับพระสัทธรรมจนมีดวงตาเห็นธรรมมีจิต โสมนัสเสื่อมใส สร้างวัดเวฬุวันถวาย รุ่งขึ้นจะถวายทานอันมีปัจจัย ๔ เป็นต้น” “องค์สมเด็จพระบรม ศาสตาศากยมุนีโคดมพุทธเจ้า จักนำพาญาติของเร่อุทิศผลบุญให้แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายเมื่อ ได้รับผลแห่งทานครั้งนั้นแล้ว ก็จักพ้นจากความทุกข์เดือดร้อน เปรตวิสัยก็จะอันตรธานหายไปจากตัว เธอทั้งหลายในกาลนั้น” เมื่อองค์สมเด็จพระจอมมุนีกัสสปะสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงมีพระดำรัสตรัสดังนี้ แล้ว หมู่เปรตทั้งหลายนั้นก็พากันยินดี ต่างฝ่ายต่างละล้าละลัก กล่าวว่า ข้าวดีแล้ว ข้าวมงคลแล้ว ชาวเราเอ๋ย อรรถภาพนี้จักสิ้นสุดแก่พวกเราอีกไม่ช้าแล้ว ความหิวกระหายทุกข์ยากเดือดร้อนจักได้รับการผ่อนคลายเป็นสุขให้หายด้วยผลบุญของพระราชาพิมพิสารผู้เป็นญาติของเรา แม้จะต้องทนรอไปอีก จนสิ้นเวลาพุทธันดร ก็ยังดีกว่าที่ชาวเราจะรอโดยไม่รู้ว่าจักสิ้นสุดเมื่อใด ความหวังเรามีแล้ว แสงสว่าง จะปรากฏแล้ว ข้าวนี้ช่างเป็นมงคลนัก ข้าวนี้ช่างเป็นมงคลนักหมู่เปรตเหล่านั้นต่างพากันแสดงกิริยา ลิงโลดยินดี ในข้าวที่ได้รับรู้ด้วยเดชแห่งข้าวดีมีหวังนี้ สามารถทำให้ความหิวกระหาย ความทุกข์ เดือดร้อนที่ปรากฏอยู่อย่างมีรู้เวลาจบสิ้น พอได้ฟังข้าวดีมีความทุกข์เดือดร้อนเหล่านั้น พลันได้ผ่อน คลายลงไป ช่างเป็นเวลาที่น่ายินดีของหมู่เปรต ฝูงปรทัตตูปชีวีเปรต ผู้เป็นญาติของพระราชาพิมพิสาร

ต้องรอคอยผลบุญของพระราชูปถัมภ์ มาเป็นเวลายาวนาน ผ่านยุคสมัยพระศาสนาของพระพุทธเจ้ามาหลายพระองค์ จนถึงสมัยของพระสมณโคตมพุทธเจ้า (พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน) พระเจ้าพิมพิสารสร้างวัดถวายพระพุทธเจ้าและหมู่พระสงฆ์ แต่ก็มิได้อุทิศส่วนกุศลให้ เปรตเหล่านั้นทนไม่ไหว จึงมาส่งเสียงร้องไห้คร่ำครวญเพื่อขอส่วนบุญ พระเจ้าพิมพิสารได้ทราบเช่นนั้น วันรุ่งขึ้นพระองค์จึงถวายมหาทานเป็นครั้งที่สอง แต่พระพุทธเจ้าและหมู่พระภิกษุสงฆ์ แล้วทรงหลั่งน้ำอุทิศผลบุญแก่หมู่เปรตเป็นครั้งที่สอง พวกเปรตญาติของพระองค์ได้รับส่วนบุญก็ไปเกิดในภพภูมิที่ดีขึ้น^๑

อีกส่วนหนึ่งเมื่อมีการทำบุญเดือนเก้า(บุญข้าวประดับดิน) ญาติโยมได้ถวายทานแก่พระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเช้าเสร็จก็จะมีการเทศน์ฉลองบุญข้าวประดับดิน โดยเนื้อหาในการเทศนาให้ญาติโยมได้ฟังในการฉลองบุญข้าวประดับดินในตอนหนึ่งว่า ได้มีการเล่าขานกันว่า “ครั้งที่มหาโมคคัลลาน์แทรกแผ่นดินลงไปเยือนนรก ซึ่งสัตว์นรกกำลังเสวยกรรมอยู่ในแดนต่างๆ พอท่านไปถึงก็บันดาลให้ไฟนรกดับ สัตว์นรกก็ไม่ได้เสวยกรรม พอท่านจะกลับมายังโลกมนุษย์พวกสัตว์นรกได้ขอท่านมาบอกญาติพี่น้องทางโลกมนุษย์ได้ทราบถึงความทุกข์เวทนา และขอให้ทำทานอุทิศส่วนกุศลมาให้บ้าง เพื่อเป็นการบรรเทาทุกข์ เมื่อพระโมคคัลลาน์กลับมาถึงชมพูทวีปก็ประกาศข่าวนี้ให้ประชาชนทราบ ซึ่งวันนั้นตรงกับวันดับเดือนเก้า(วันแรม ๑๔ ค่ำ)จึงถือเอาวันดังกล่าวเป็นวันทำบุญข้าวประดับดิน” ส่วนสาเหตุที่ต้องทำพิธีตั้งแต่เช้ามืดเพราะเชื่อว่าพญามารขบปล่อยผีเปรตให้มีเวลาอยู่บนโลกมนุษย์เพียง ๒ ชั่วโมง จากตี ๔ ถึง ๖ โมงเช้า และต้องวางเครื่องไทยทานไว้กับพื้นดินนั้นก็เพื่อให้เปรตรับเอาได้ง่ายๆ โดยไม่ต้องมีพิธีต้องเดี๋ยวจะกลับไม่ทันตามเวลาที่กำหนด^๒

๒.๑.๒.ประวัติความเป็นมาของบุญเดือนเก้า ในประเทศไทยเนื่องจากคนไทยอีสาน มีความเชื่อถือสืบต่อกันมาแต่โบราณกาลแล้วว่า คำคืนของเดือนเก้าดับ (วันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๙) เป็นวันที่ประตูนรกเปิด ยมบาลจะปล่อยให้ผีนรกหรือเปรต (ชาวอีสานบางถิ่นเรียก ผต) ออกมาเยี่ยมญาติในโลกมนุษย์ ในคืนนี้คืนเดียวเท่านั้นในรอบปี ดังนั้นเหล่าญาติพี่น้องที่อยู่โลกมนุษย์จึงพากันจัดเตรียมห่อข้าวปลาอาหารคาวหวาน หมาก พลุ บุหรี่หรืออาหารที่ญาติชอบ ไว้ให้แก่ญาติพี่น้องที่ตายไปแล้วถือว่าเป็นงานบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับไปแล้ว และยังเป็นข้อปฏิบัติของคนอีสานที่อยู่รวมกันในสังคม โดยเน้นความสัมพันธ์ซึ่งมีความเชื่อแบบเดียวกันในการสร้างความสัมพันธ์และในการร่วมมือกันทำกิจกรรมอันมีผลต่อบุคคลหรือส่วนรวม อันเนื่องมาจากความเชื่อนี้ได้ถูกตราขึ้นเป็นประเพณีและพิธีกรรม ของสังคมชนชั้นปกครองพระสงฆ์ ชาวบ้านร่วมมือกันปฏิบัติ ในส่วนของพระสงฆ์พิธีกรรมบางอย่างอาจจะไม่เกี่ยวกับหน้าที่ของพระสงฆ์ แต่เมื่อชาวบ้านต้องการให้พระสงฆ์เข้าร่วมเพื่อเป็นศิริมงคลแก่งานแต่ถ้าคิดในทางพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้านแล้ว การประกอบพิธีกรรมต่างๆ เป็นหน้าที่สำคัญสำหรับพระสงฆ์ที่ต้องปฏิบัติ เพราะพิธีกรรมเหล่านี้เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้าน ฉะนั้นข้อปฏิบัติเกี่ยวกับทางโลกสำหรับพระสงฆ์ในชนบท จึงมีทั้งข้อปฏิบัติที่ท่านกำหนดเองและข้อปฏิบัติที่ชาวบ้านเป็นผู้กำหนด ซึ่งข้อปฏิบัติ

^๑ <http://www.gotoknow.org/user/natapol/profile> [วันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๕]

^๒ พระอธิการชัยรัตน์ ญาณวีโร, ศึกษาความเชื่อเรื่องเปรตที่มีปรากฏในประเพณีการทำบุญของชาวอีสาน : กรณีศึกษาประเพณีการทำบุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสาก, **ปริญญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

ประการหลังนี้ เป็นข้อปฏิบัติที่ชาวบ้านตกลงเห็นว่าพระสงฆ์ควรจะได้มีส่วนร่วมเกี่ยวกับวิถีชีวิตของเขาในบางประการ

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการทำบุญเดือนเก้า

๒.๒.๑ มูลเหตุของความเป็นมาของเรื่องการทำบุญเดือนเก้า (ข้าวประดับดิน) ของอีสานนี้ ประเพณีในด้านความเชื่อที่อยู่บนพื้นฐานของหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาลที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “เปล่าประโยชน์ที่จะเอาข้าวเอาของไปทำเช่นนั้น เพราะคนตายแล้ว เขาก็ไปตามคติ (สุคติ ทุกคติ) ของเขา ไม่มีวันย้อนกลับมา รับสิ่งของเหล่านั้นแต่อย่างใด ควรจะทอดทานให้แก่สมณชีพรามณ์ คนยากจนและสัตว์ดิรัจฉานของเหล่านี้จะมีอันสืบส่ง ออกเงยไปถึงแก่เปรตชนผู้ล่วงลับไปแล้ว เพราะพระสงฆ์ เป็นเนื้อนาบุญ จะเป็นไปได้ไหมว่า พระพุทธองค์ไม่อยากจะให้ของเหล่านั้น ต้องเนาหรือเสียทิ้งโดยเปล่าประโยชน์” ตามความเชื่อตามนิทานธรรมบท ว่า “ญาติของพระเจ้าพิมพิสารได้ยกยอกเงินวัด ของสงฆ์ต่างๆ ไปเป็นของตนเอง ในสมัยพระกัสสปะพุทธเจ้า ครั้นตายไปแล้วได้ไปเกิดเป็นเปรตในนรก เมื่อพระเจ้าพิมพิสารถวายทานแด่ พระสมณโคตมพุทธเจ้า พวกญาติที่ตายไปแล้วได้รับส่วนกุศลแล้ว ได้มาแสดงตนให้พระเจ้าพิมพิสารเห็นและทราบบว่า ทุกข์ที่พวกญาติได้รับนั้นทุเลาเบาบางลงแล้ว เพราะการอุทิศส่วนกุศลของพระองค์” ชาวอีสานจึงถือเอามูลเหตุนี้ทำบุญข้าวประดับดินติดต่อกันจนถึงปัจจุบัน

๒.๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับบุญเดือนเก้าของชาวอีสาน ซึ่งส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีความผูกพันอยู่กับเรื่องภูติผีวิญญาณ แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเข้ามามีบทบาทแต่ความเชื่อเรื่องผีก็ไม่ได้หายไปมีการประกอบพิธีกรรมศาสนาตามฮีตต่างๆ หรือที่เรียกว่า “ฮีตสิบสอง” และบุญเดือนเก้าก็เป็นหนึ่งในประเพณีที่สำคัญเป็นที่ยอมรับและปฏิบัติต่อมา จึงเป็นข้อปฏิบัติของคนอีสานที่อยู่ร่วมกันในสังคม โดยเน้นความสัมพันธ์ซึ่งมีความเชื่อแบบเดียวกันในการสร้างความสัมพันธ์และในการร่วมมือกันทำกิจกรรมอันมีผลต่อบุคคลหรือส่วนรวม อันเนื่องมาจากความเชื่อนี้ได้ถูกตราขึ้นเป็นประเพณีและพิธีกรรม ของสังคมชนชั้นปกครองพระสงฆ์ ชาวบ้านร่วมมือกันปฏิบัติ ในส่วนของพระสงฆ์พิธีกรรมบางอย่างอาจจะไม่เกี่ยวกับหน้าที่ของพระสงฆ์ แต่เมื่อชาวบ้านต้องการให้พระสงฆ์เข้าร่วมเพื่อเป็นศิริมงคลแก่งานแต่ถ้าคิดในทางพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้านแล้ว การประกอบพิธีกรรมต่างๆ เป็นหน้าที่ที่สำคัญสำหรับพระสงฆ์ที่ต้องปฏิบัติ เพราะพิธีกรรมเหล่านี้เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้าน ฉะนั้นข้อปฏิบัติเกี่ยวกับทางโลกสำหรับพระสงฆ์ในชนบท จึงมีทั้งข้อปฏิบัติที่ท่านกำหนดเอง และข้อปฏิบัติที่ชาวบ้านเป็นผู้กำหนด ซึ่งข้อปฏิบัติประการหลังนี้ เป็นข้อปฏิบัติที่ชาวบ้านตกลงเห็นว่าพระสงฆ์ควรจะได้มีส่วนร่วมเกี่ยวกับวิถีชีวิตของเขาในบางประการ

ประเพณีบุญเดือนเก้าบุญข้าวประดับดินที่เป็นเดือนนี้ เนื่องจากเป็นช่วงกึ่งกลางฤดูฝนพอดีเป็นช่วงเวลาที่ข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ที่สุด น้ำในแม่น้ำลำคลองก็เต็มตลิ่งเกาะแก่งกลางน้ำหายไปเพราะน้ำท่วมมีช่วงเวลาที่ดีเหมือนจะสมบูรณ์เช่นนี้ทำให้ลูกหลานระลึกถึงพระคุณของบรรพบุรุษและคิดตอบแทนบ้าง ซึ่งในบุญเดือนเก้านี้ถือกันว่า ผีเครือญาติ ที่ยังไม่หมดกรรม จะได้รับการปลดปล่อย ให้กลับมาเยี่ยมโลกมนุษย์อีกครั้ง พร้อมทั้งรับส่วนบุญที่ลูกหลานอุทิศให้ จะสังเกตได้จากการที่ชาวบ้านนำข้าวปลาอาหาร ไปวางไว้ตามข้างวัดบ้าง ข้างกำแพงบ้าง ผูกไว้ตามกิ่งไม้บ้าง ด้วยเข้าใจว่า ญาติที่ได้รับการปลดปล่อยจากนรก จะได้มากินในวันเดือนดับนี้ จะเป็นไปได้หรือไม่ นั่น เป็น

เรื่องเหลือวิสัยที่จะชี้ตรงๆว่าญาติเขาเหล่านั้นจะได้รับจริงหรือไม่แต่สิ่งที่แน่นอนที่สุดก็คือ

๑.เป็นการให้อาหารแก่สัตว์จรจัดสัตว์บางจำพวกที่ไม่มีเจ้าของเลี้ยงดู บางวันได้กินอาหาร บางวันก็ไม่ได้กินอดโซหิวโหยมาตลอดปี ได้กินอ้อมก็ในวันนี้นับว่าเป็นความฉลาดน่าชมเชย ของบัณฑิต ผู้บัญญัติลักษณะการทำบุญข้าวประดับดินนี้อย่างมากทีเดียว

๒.พระสงฆ์เป็นเนื้อนาบุญ มีเรื่องมากมายที่ท่านกล่าวไว้ในพระสูตรต้นตปิฎก โดยเฉพาะใน ธรรมบทพุทธกนิยายธัมมปทัฏฐกถา ภาค ๒ เรื่องมัญญกณทลี พระพุทธเจ้าทรงตรัสแก่มัจฉริยพรหมณ์ พ่อของมัญญกณทลีเมื่อมัญญกณทลี ลูกชายมีชีวิตอยู่ป่วยลงพ่อไม่ยอมรักษาเพราะกลัวเงินหมดแต่เมื่อ มัญญกณทลี ผู้ลูกชายตายแล้วลงไป พ่อเอาทั้งข้าวทั้งของไปกองให้ลูกแล้วร้องไห้อาลัยหาในป่าช้าบน เพื่อหาให้ลูกมารับเอาของ

พระพุทธองค์ตรัส“ว่าเปล่าประโยชน์ที่จะเอาข้าวเอาของไปทำเช่นนั้น เพราะคนตายแล้ว เขาก็ไปตามคติ(สุคติทุคติ)ของเขาไม่มีวันย้อนกลับมารับสิ่งของเหล่านั้นแต่อย่างใดควรจะทอดทาน ให้แก่สมณชีพรามณ์ คนยากจนและสัตว์ดิรัจฉาน ของเหล่านี้จะมีอันส่งส่งกองเงยไปถึงแก่เปรตชนผู้ ล่วงลับไปแล้ว เพราะพระสงฆ์เป็นเนื้อนาบุญ จะเป็นไปได้ไหมว่า พระพุทธองค์ไม่อยากจะให้ของ เหล่านี้ต้องเน่าหรือเสียทิ้งโดยเปล่าประโยชน์ สำหรับของที่ให้แล้ว วางประดับไว้ตามดินที่เรียกว่า ข้าวประดับดิน ในบุญนี้ก็มีเพียงอาหาร ผู้ได้กินอาหารนี้โดยตรง ที่เห็นๆ ก็คือสัตว์เดียรัจฉาน ตามนี้ ก็ถือว่า ถูกต้องตามพุทธประสงค์แล้ว สำหรับการแจกห่อข้าวน้อยในบุญประดับดินนี้ นิยมแจกตอนเช้า ตั้งแต่ตี ๔ จนถึงย่ำรุ่ง ไม่นิยมแจกนอกวัดด้วย

นักปราชญ์อีสานอาศัยเหตุนี้จึงได้มีการทำบุญเดือนเก้าบุญข้าวประดับดินคือการห่อข้าว ปลาอาหารและของขบเคี้ยวต่างๆเป็นห่อๆแล้วนำไปถวายทานบ้านแขวนไว้ตามต้นไม้ข้างตามบริเวณ กำแพงวัดบ้าง เรียกว่าข้าวประดับดิน การทำบุญด้วยการให้ทานรักษาศีล ด้วยอาศัยข้าวประดับดิน เป็นมูลเหตุเรียกว่า “บุญข้าวประดับดิน”สาเหตุที่เรียกว่าบุญเดือนเก้า เพราะมีกำหนดทำกันจนเป็น ประเพณีในเดือนเก้า นักปราชญ์อีสานโบราณได้กล่าวไว้เป็นบทพญา โดยได้พรรณนาถึงความอุดม สมบูรณ์และประเพณีการทำบุญในเดือนนี้ว่า

เดือนแปดคล้อยเห็นลมทั้งใบเสียว	เหลียวเห็นหมู่ปลาขาวแล่นมาโฮมต้อน
กบเพ็นนอนคอยท่าฝนมาลีได้ม่วน	ชวนกันลงเล่นน้ำให้อ้องซัวแซว
เดือนเก้ามาฮอดแล้วบ้านป่าขาดอน	เห็นแต่นกเขางอยคอนส่งเสียงหาซู้
ถึงฤดูเดือนเก้าอีสานเฮาทุกท้องถิ่น	คงสละไถยบุญประดับดินกินก้อนทานทอดน้อมถวาย

ส่วนประเพณีการทำบุญเดือนเก้าชาวอีสาน เชื่อในเรื่องของวิญญาณ เช่น วิญญาณบิดา มารดาบรรพบุรุษ วีรบุรุษ ผู้ล่วงลับเป็นผีไปแล้ว (ต่างกับผีหลอก) ได้รับการยกย่องเชิดชูมาก จนมีการ เช่นไหว้บวงสรวงกันหลายระดับหรือการทำบุญข้าวประดับดิน โดยนำข้าวและอาหารคาวหวานพร้อม หมากพลูบุหรี ห่อด้วยใบตองกล้วย แล้วนำไปไว้ตามต้นไม้และพื้นหญ้า เพื่ออุทิศให้บรรดาญาติผู้ ล่วงลับไปแล้ว โดยกำหนดทำในวันแรมสิบสี่ค่ำเดือนเก้า ต่อมาภายหลังนิยมทำภัตตาหารถวายแก่ พระสงฆ์สามเณร แล้วอุทิศให้แก่ผู้ตายด้วยการหยาดน้ำ (กรวดน้ำ) ทั้งนี้เกิดจากความเชื่อจากนิทาน ชาตกและเป็นที่มาของการทำบุญ“แจกข้าว”ด้วย ดังคำกล่าว

ฮีตหนึ่งเดือนแก้กลางแห่งวัสกาล
 พากันทานยังข้าวประดับดินกินก่อน
 ทำจังซีบ้ายถึงขวปีมา
 ฮีตหากมีมาแล้ววางลงให้ถือต่อ
 ถึงฤดูเดือนยมบาลเพ็นปล่อยเผต
 เทพรให้ในระหว่างกามา
 สิพากันลงมาจอบขอมหลังเยียม
 ดีใจน้ำพื๋องสิเมื่อพ้ออยู่สรรค์
 บุญกุศลศีลทานบ่คะนึ่งนำจ้อย
 คิคคินึงนำพื๋องสิลงหม้อแผ่นแดงเจ้าเออยฯ
 เขากะส่วนหาชาติแซงชุมเชื้อ
 ตามหนทางดวงบ้านหาเชื้อเช่นโต
 ตั้งแต่ยังเป็นคนบ่ได้ทำบุญเอาไว้
 ตกมาในเช่นนี้เลยลงหม้อแผ่นแดง
 ทั้งลูกหลานอวอวบ่ได้ยินเสียงนั้น
 เลื่อมไว้ให้เขานั้นบ่ได้ยิน
 ลงไปตามเสียงนาป่าดงพงเขี้ยง
 ลูกและหลานกะบ่อฮู้กรรมนั้นเล่นบั้ง
 ลางเทื่อเห็นพื๋องพ้อได้ส่วนบุญ
 ลางพองเห็นพื๋องชาติเช่นแนวโต
 โภชนังข้าวปูลาขึ้นตอน
 เขากะยอมือขึ้นสาธุการพร้อมพรว้า
 ขอให้ลูกหลานได้ตั้งใจประสงค์
 ลางพองชมชานเข้าอารามกว้างใหญ่
 บางพองกรรมเวรสร้างปางหลังหนักหน่วง
 เขาก็ด้าวๆดินฮีบออกจากอาราม
 คอบว่าติเตียนเจ้าผู้ทรงธรรมครองประเสริฐ
 นอกจากฮั้นยังมีผู้เป็นกรรม
 เขาเลยบวงสรวงไว้ทำทานนอกเขต
 ชุมหมู่ชาติพื๋องทั้งพองพวกกรรมหนัก
 เขาก็ดีใจลั่นชนหัวพองน้ำตาหลัง
 ว่าสาธุถ่อนเพ็นผู้ทานทอดให้เคียงอยู่ของกิน
 เงินค่าแก้วแนวประสงค์เมิดทุกอย่าง

ผุ่งประชาชนชาวเมืองก็เล่าเตรียมตัวพร้อม
 ทายกทานให้เจ้าพระสงฆ์พร้อมชู่กาย
 พระราชาในเมืองก็จัดทำแนวนี
 จำไว้เดื่อพ้อเผ่าหลานว่า กล่าวจา^๓
 กับทั้งสัตว์นรกพร้อมในหม้อแผ่นแดง
 ชุมที่เป็นเทพให้เนาอยู่เทิงสวรรค์
 เห็นเขาทำบุญสร้างการกุศลสร้างก่อ
 คั้นเห็นเฮาสืบม้าฮีตเก่าคงหลังกะดีแล้ว
 เขากะพากันน้อยในหัวใจเอ้าอ้ง
 ส่วนว่าเผตนรกฮ้ายได้ปลดปล่อยมาเมืองคน
 เล่นขึ้นเหนือลงใต้ตามศาลาฮิมท่า
 คอบว่าทุกซี่ยากฮ้ายอาศัยเพ็งใบบุญ
 มัวแต่วนเวียนสร้างปาปกรรมบาป
 เขากะเลาะแล้งแค้นฮ้องอำหวนหา
 ย้อนว่าอกุศลเบื่องบาปกรรมได้มาบัง
 เขากะเมื่อยเลาะซอกคั่นทั้งไฮ้อาคินงหา
 เปิดเสียงโฮเฮฮ้องครวญคางเอ็นถูก
 เขากะชมชานเข้าอารามหลวงกว้างใหญ่
 เขากะดีใจลั่นเห็นคนแน่นอ้ง
 มาจำศีลกินทานขึ้นชมหัวแม้ง
 พากันทานทอดให้กะเลยได้อัมพุง
 สาธุถ่อนปากกล่าวต๋านพรให้อยู่เย็น
 ยามเมื่อมรณตายให้เจ้าเมื่อเมืองฟ้า
 เห็นแต่หน้าเพ็นพื๋องบ่มีเชื้อเช่นโต
 เข้าไปวัดบ่ได้มันฮ้อนจ้งไฟ
 เปิดเขตธรณีสงฆ์จ้งค้อยเข้าหายฮ้อน
 กรรมเล่นต้องแผ่นดินฮ้อนจ้งไฟ
 ยอยากเข้ามาในวัดแต่แผ่นดินมันฮ้อน
 เฮ็ดเป็นห่านเผตไว้ทางสิเข้าวัดมา
 ยามเมื่อเขาได้กินของที่มอบเวนวางให้
 ทั้งปากกะพ้อว่าให้พระเจ้าผู้ทาน
 ขอให้มีความสุขทางดีมีได้
 ยามเมื่อมุดมอดเมี้ยนให้เมื่อฟ้าสู่สวรรค์

^๓ พระครูภาวนาโพธิคุณ(สมชาย กนตสีโล,ดร.),**มรดกไทยมรดกกรรม**,พิมพ์ครั้งที่ ๒,(ขอนแก่น :
 โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา,๒๕๕๓),หน้า ๔๐

ชุมหมู่ฝูงพี่น้องผู้ช้านั้นให้มันทุกซจันตาย
ให้มันตายลงหม้อนรกาฮ้อนเดือด
อย่าได้มีวันพ้อโกชนั่งข้าวพอก
ข้าวประดับดินข้าวสากพร้อม

บ่ทำบุญศีลกินทานชาติชุมแข่งฮ้าย
พ้นจากอันไปแล้วเป็นเป้าเผตผี
ให้เขาทุกข์ยิ่งล้ำคือด้ามตั้งเฮานี้เด้อ
ตายแล้วอย่าพบพาน”^๔

ความเชื่อในการนับของชาวอีสานนั้นถือแบบ “จันทรคติ” คือ กำหนดเอาการเดินทางหรือการโคจรของดวงจันทร์เป็นเครื่องหมาย และถือเอาวัน “ข้างขึ้น-ข้างแรม” โดยวันขึ้นปีใหม่ก็จะกำหนดเอาช่วงเดือนเมษายนเทศกาลสงกรานต์ เป็นวันขึ้นปีใหม่ของประเพณีไทยโบราณ แม้ปัจจุบันก็ยังถือปฏิบัติกันอยู่

เพื่ออุทิศส่วนบุญไปให้แก่ญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว บางคนนั้นอาจจะไปเกิดในกำเนิดเปรตวิสัยประเภทปรตตูปชีวีเปรต เปรตจำพวกนี้เท่านั้นที่สามารถรับส่วนบุญที่พวกญาติมิตรอุทิศไปให้ ดังปรากฏในกลอนต่อไปนี้^๕

๒.๓ ประเพณีบุญเดือนเก้าของชาวอีสาน

๒.๓.๑ ฮีตสิบสองคองสิบสี่

คำว่า ฮีต เป็นภาษาอีสาน ตรงกับภาษาไทยภาคกลางว่า “จาริตประเพณี” ส่วนคำว่า “สิบสอง” เป็นคำแสดงจำนวนในที่นี้ หมายถึง จำนวนของเดือนในรอบหนึ่งปี ซึ่งมีอยู่สิบสองเดือน ดังนั้น “ฮีตสิบสอง” จึงหมายถึง จาริต หรือ “ประเพณีสิบสองเดือน” ซึ่งเป็นประเพณีอันดีงามและทรงคุณค่าของสังคมชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า ชาวอีสาน ที่ได้มีการปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาเป็นเวลายาวนาน

การนับเวลาหนึ่งปี ซึ่งมีอยู่สิบสองเดือนของชาวอีสานนั้น ตรงกับเวลาสากลที่กำหนดไว้ว่าเวลาหนึ่งปีมีสิบสองเดือนของชาวอีสานนั้น ตรงกับแตกต่างกันบ้าง เช่น เวลาสากล ถือเอาเดือนมกราคม ของทุกปี เป็นวันขึ้นปีใหม่ ประเทศไทยใช้ตามแบบสากล ปี พ.ศ.๒๔๘๔และการเริ่มต้นเดือนที่ ๑ อย่างนี้เราเรียกว่าเป็นการกำหนดนับแบบ “สุริยคติ” โดยถือเอาการโคจรของดวงอาทิตย์เป็นเครื่องหมาย และไปสิ้นสุดที่เดือนธันวาคม ครบสิบสองเดือน

ข้อปฏิบัติสำหรับฆราวาสที่พึงปฏิบัติต่อของสังคมหรือชุมชนและศาสนามีดังนี้ บุคคลไม่ควรละเลยใน “ฮีตปีคองเดือน” ฮีตปีคองเดือนคือประเพณี “ฮีตสิบสอง”หรือประเพณีสิบสองเดือนนั่นเอง ซึ่งเป็นประเพณีประจำแต่ละเดือนในรอบปีของชาวอีสานโดยจัดขึ้นเพื่อให้ชุมชนได้มีโอกาสทำบุญร่วมกัน และมีความใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการสร้างความสามัคคีระหว่างบุคคลในชุมชนให้ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ประเพณีฮีตสิบสองนี้ เป็นประเพณีที่มีความเชื่อมาจากพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อในเรื่องผี ประเพณีบางประการเป็นการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อสามระบบดังกล่าวได้กล่าวถึงประเพณีฮีตสิบสองไว้ดังนี้

^๔ พระครูภวนาโพธิคุณ(สมชาย กนตสีโล.ดร.),มรดกไทยมรดกธรรม, ๔๓.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๘.

๑. ฮีตที่หนึ่ง เดือนอ้าย บุญเข้ากรรมเป็นประเพณีการทำบุญกับพระสงฆ์ผู้อยู่ปริวาสกรรม หรือที่นิยมเรียกกันโดยทั่วไปว่า “เข้ากรรม” ซึ่งเป็นพิธีกรรมการออกจากอาบัติสังฆาทิเสสของพระสงฆ์ กล่าวคือพระสงฆ์เมื่อต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้วต้องอยู่ปริวาสกรรมเท่านั้นจึงจะพ้นจากอาบัตินั้นได้ บุญเข้ากรรมนิยมทำในเดือนอ้าย(เดือนเจียง)ซึ่งเป็นฤดูหนาว จะเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้ แต่วันที่นิยมทำกันกำหนดเอาวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือนอ้าย เพราะมีกำหนดทำในเดือนอ้าย จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนอ้าย”^๖

๒. ฮีตที่สอง เดือนยี่ บุญคุณลาน ลานเป็นสถานที่ใช้สำหรับนวดข้าว ข้าวที่นวดเสร็จแล้วทำเป็นกองขึ้นให้สูงเรียกว่า “คุณลาน” ขาวนาที่นาได้ข้าวมาก ก่อนจะนำข้าวขึ้นสู่ยุ้ง นิยมทำบุญให้ทานก่อน เพื่อเป็นการส่วยขวัญข้าวและเฉลิมฉลองในโอกาสนวดข้าวเสร็จ โดยใช้ลานนวดข้าวเป็นสถานที่ทำบุญ การทำบุญในสถานที่ดังกล่าวเรียกว่า “บุญคุณลาน” กำหนดทำในเดือนยี่ จะเป็นข้างขึ้นหรือแรมก็ได้ เพราะมีกำหนดทำในเดือนยี่ จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ฮีตเดือนยี่”^๗

๓. ฮีตที่สาม เดือนสาม บุญข้าวจี่คือข้าวเหนียวที่นึ่งสุกแล้วนำมาปั้นเป็นก้อนโตขนาดเท่าผลมะตูมขนาดกลาง เอน้ำอ้อยใส่เป็นไส้ข้างในโรยเกลือบริเวณด้านนอกให้ทั่วใช้ซีกไม้ไผ่ที่เหลาตกแต่งให้เกลี้ยงแล้วเสียบเข้าไปตรงกลางนำไปย่างไฟ พลิกกลับไปกลับมาจนสุกเกรียมเรียกว่า “ข้าวจี่” บุญข้าวจี่มีกำหนดทำในราวกลางเดือนสามหรือปลายเดือนสาม คือหลังจากการทำบุญวันมาฆบูชาแล้ว แต่บางแห่งนิยมทำในวันเพ็ญเดือนสามก็มี เพราะมีกำหนดทำในเดือนสาม จึงมีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนสาม”^๘

๔. ฮีตที่สี่ เดือนสี่บุญเวส บุญที่มีการเทศน์เรื่องเวสสันดรชาดกเรียกว่า “บุญเวส” หรือบุญมหาชาติก็เรียก เวสสันดรชาดกเป็นชาดกที่แสดงถึงพระจริยวัตรของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร การทำบุญเวสกำหนดทำในเดือนใดเดือนหนึ่งหลังออกพรรษา บางหมู่บ้านกำหนดทำในเดือนหกหรือเดือนเจ็ด หากทำในเดือนหกหรือเดือนเจ็ดมักจะทำบุญบั้งไฟรวมไปด้วย แต่ส่วนมากนิยมทำในเดือนสี่ ดังมีคำพังเพยว่า “เดือนสามค้อยเจ้าหัวค้อยปั้นข้าวจี่ เดือนสี่ค้อยจวนน้อยเทศน์มะที” มีกำหนดทำในเดือนสี่ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนสี่”

๕. ฮีตที่ห้า เดือนห้าบุญสงกรานต์ คำว่า “สงกรานต์” แปลว่า การย้ายที่เคลื่อนที่คือพระอาทิตย์ย่างขึ้นสู่ราศีใหม่ ซึ่งอยู่ระหว่างวันที่ ๑๓-๑๔-๑๕ เมษายนของทุกปี แต่วันสงกรานต์คือวันที่ ๑๓ เมษายนเรียกว่า “วันมหาสงกรานต์” วันที่ ๑๔ เป็นวันเนา วันที่ ๑๕ เป็นวันเถลิงศก” ประเพณีสงกรานต์ถือว่าการขึ้นปีใหม่ เปลี่ยนศักราชใหม่ตามประเพณีนิยมของไทยแต่โบราณ การทำบุญให้ทานเป็นต้น เนื่องในวันขึ้นปีใหม่ตามความเชื่อนิยมของไทยโบราณนี้ เรียกว่า “บุญสงกรานต์” มีกำหนดทำในเดือนห้า เพราะมีกำหนดทำในเดือนห้า^๙

๖. ฮีตที่หก เดือนหก บุญบั้งไฟ คือการนำดินประสิวมาคั่วผสมกับถ่านแล้วบดให้ละเอียดนำไปบรรจุในกระบอกไม้ไผ่ที่ทะลุปล้องแล้ว หรือกระบอกเหล็กกลมๆ ก็ได้ ยาวประมาณ ๒-๓ เมตร ตาให้แน่นเกือบเต็มกระบอก เสร็จแล้วเจาะรูตรงกลาง ใช้ไม้ไผ่ตัดเป็นท่อนๆ สั้นๆ ยาวต่างๆ กัน มัด

^๖ วิมลพรรณ ปิตรวัชชัย,ฮีตสิบสอง,(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาชน, ๒๕๑๖), หน้า ๓๔.

^๗ เรื่องเดียวกัน,หน้า ๓๕.

^๘ อ้างแล้ว, หน้า ๓๖.

^๙ เรื่องเดียวกัน,หน้า ๓๗.

รอบกระบอก เพื่อให้เกิดเสียงดังเมื่อจุดขึ้นไปในอากาศใช้ลำไม้ไผ่ขนาดยาวทำเป็นหาง และประดับตกแต่งด้วยกระดาษสี ซึ่งประดิษฐ์เป็นลวดลายต่างๆ กัน เรียกว่า “บั้งไฟ” การทำบุญมีการให้ทานเป็นต้นเกี่ยวกับการทำบั้งไฟ เรียกว่า “บุญบั้งไฟ” มีกำหนดทำในเดือนหก เพราะกำหนดทำในเดือนหกจึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนหก”

๗. ฮีตที่เจ็ด เดือนเจ็ดบุญข้าชะ การชำระล้างสิ่งที่เป็นเสนียดจัญไร อันจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่บ้านเมือง ทำให้บ้านเมืองไม่อยู่เย็นเป็นสุข มีการรบราฆ่าฟัน ผู้คนวัวควายล้มตายเพราะผีเข้าจำต้องชำระล้างสิ่งที่เป็นเหตุให้เกิดเภทภัยสิ่งที่เป็นอัปมงคลให้หมดไปเรียกว่า “การข้าชะ” การทำบุญมีการให้ทานเป็นต้นเกี่ยวแก่การข้าชะนี้เรียกว่า “บุญข้าชะ” มีกำหนดทำในเดือนเจ็ด เพราะมีกำหนดทำในเดือนเจ็ด จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนเจ็ด”

๘. ฮีตที่แปด เดือนแปด บุญเข้าพรรษาการที่พระภิกษุอธิฐานจิตเพื่ออยู่ประจำในอาวาสแห่งใดแห่งหนึ่งตลอดสามเดือนในฤดูฝนโดยไม่ไปพักค้างแรมที่อื่นเรียกว่า “เข้าพรรษา” การทำบุญมีการให้ทานเป็นต้นเนื่องในวันเข้าพรรษา เรียกว่า “บุญเข้าพรรษา” มีกำหนดว่าทำในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ มีกำหนดทำในเดือนแปด จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนแปด”

๙. ฮีตที่เก้า เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน การเอาใบตองกล้วยข้าวและอาหารคาวหวาน พร้อมหมากพลู บุหรี่หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ห่อข้าวน้อย” แล้วนำไปถวายทานนำไปวางไว้ใต้โคนต้นไม้กิ่งไม้หรือวางไว้ตามพื้นดินหรือที่ใดที่หนึ่งในบริเวณวัด แล้วเชิญวิญญาณของญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้วมารับอาหารที่อุทิศให้เรียกว่า “ข้าวประดับดิน” การทำบุญให้ทานที่เกี่ยวกับการข้าว เรียกว่า “บุญข้าวประดับดิน” มีกำหนดทำในวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๙ เพราะมีกำหนดทำในเดือนเก้า จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนเก้า”

๑๐. ฮีตที่สิบ เดือนสิบ บุญข้าวสาก การถวายข้าวด้วยการให้ภิกษุจับสลากเรียกว่า “ข้าวสาก” การทำบุญมีการให้ทานเป็นต้นเกี่ยวกับข้าวสาก เรียกว่า “บุญข้าวสาก” มีกำหนดทำในเดือนสิบ เพราะมีกำหนดทำในเดือนสิบ จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนสิบ”

๑๑. ฮีตที่สิบเอ็ด เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา วันที่สิ้นสุดข้อผูกมัดของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ที่ได้กระทำไว้ในวันเข้าพรรษาว่าจะอยู่จำพรรษา ณ ที่ใดที่หนึ่งเป็นเวลา ๓ เดือน เมื่อครบกำหนดแล้วสามารถไปพักค้างคืนนอกเขตได้ เรียกว่า “การออกพรรษา” การทำบุญมีการให้ทานเป็นต้น เกี่ยวกับวันออกพรรษา เรียกว่า “บุญออกพรรษา” มีกำหนดทำในระหว่างเดือน ๑๑ เพราะมีกำหนดทำในเดือน ๑๑ จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนสิบเอ็ด”

๑๒. ฮีตที่สิบสอง เดือนสิบสอง บุญกฐินผ้าที่ใช้ไม่สะอาดซึ่งทำเป็นกรอบเพื่อเย็บจีวรจึงเรียกว่า “ผ้ากฐิน” การทำบุญมีการให้ทานเป็นต้นเกี่ยวกับผ้ากฐินเรียกว่า “บุญกฐิน” มีกำหนดทำตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงวันเพ็ญเดือน ๑๒ เพราะมีกำหนดทำในระหว่างเดือนสิบสอง จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนสิบสอง”^{๑๐}

การทำบุญข้าวประดับดินของชาวอีสานก็เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับญาติที่ตาย ถือเป็นประเพณีที่จะต้องกันทุกๆ ปีมิได้ขาด โดยได้กำหนดเอาวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๙ เป็นเกณฑ์หรือเรียกอีก

^{๑๐} พระมหาประหยัด ปญญาวโร(สุนนท์), **จริยธรรมที่ปรากฏล้ากลอน, ปริญญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒๑-๑๒๖.

อย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนเก้าดับ” โดยการเตรียมอาหารในวันแรม ๑๓ ค่ำเดือน ชาวบ้านจัดเตรียมอาหารคาวหวานมี เนื้อ ปลา ขนมห ข้าวต้ม อ้อย น้ำตาล ผลไม้ ตลอดจนหมากพลู บุหรี่ โดยการแบ่งอาหารออกเป็น ๔ ส่วน คือ ส่วนหนึ่งเลี้ยงดูคนในครอบครัว ส่วนที่สองให้ญาติพี่น้อง ส่วนที่สามอุทิศให้ญาติที่ตายไป ส่วนที่สี่นำไปถวายพระสงฆ์ สำหรับส่วนที่อุทิศให้ญาติที่ตายไปแล้วประกอบด้วยอาหารห่อด้วยใบตองกล้วย คาวห่อหนึ่ง หวานห่อหนึ่ง หมากพลูหนึ่งห่อเย็บติดกันเป็นห่อใหญ่ พอถึงเวลาเช้ามีดของวันแรม ๑๔ ค่ำเดือน ๙ ชาวบ้านจะนำอาหารที่เตรียมไว้ไปแขวนตามต้นไม้หรือวางตามพื้นดินใต้โคนต้นไม้ เหตุที่ชาวบ้านนำอาหารวางที่พื้นเพื่อให้พวกเปรตมารับเอาของที่อุทิศให้ได้ง่ายๆ โดยไม่มีพิธีรีตองไม่ต้องถวายทานกรวดน้ำเพราะว่ามีเวลาอยู่ในโลกมนุษย์เพียงสองชั่วโมงเท่านั้น คือ เวลาตั้งแต่ตี ๔ ถึง ๖ โมงเช้า พร้อมทั้งจตุรปูเทียนบอกกล่าวให้บรรดาญาติผู้ล่วงลับให้มารับอาหารและส่วนบุญ รุ่งเช้าชาวบ้านจะนำอาหารอีกส่วนหนึ่งมาทำบุญตักบาตรและถวายทานแด่พระสงฆ์อีกครั้ง เสร็จแล้วกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลเป็นอันเสร็จพิธีการทำบุญข้าวประดับดินในคติทางพระพุทธศาสนา มีความหมาย ๒ ประการคือ

๑. เพื่ออุทิศส่วนบุญไปให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว

๒. ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อในกฎแห่งกรรม บาปบุญคุณโทษกรรมในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การกระทำด้วยเจตนาหรือกระทำด้วยการจงใจ

นักปราชญ์อีสานอาศัยเหตุนี้จึงได้มีการทำบุญเดือนเก้าบุญข้าวประดับดิน คือ การห่อข้าวปลาอาหารและของขบเคี้ยวต่างๆ เป็นห่อๆ แล้วนำไปถวายทานบ้านแขวนไว้ตามต้นไม้ข้างตามบริเวณกำแพงวัดบ้าง เรียกว่าข้าวประดับดิน การทำบุญด้วยการให้ทานรักษาศีล ด้วยอาศัยข้าวประดับดินเป็นมูลเหตุเรียกว่า “บุญข้าวประดับดิน” สาเหตุที่เรียกว่าบุญเดือนเก้า เพราะมีกำหนดทำกันจนเป็นประเพณีในเดือนเก้า นักปราชญ์อีสานโบราณได้กล่าวไว้เป็นบทพญา โดยได้พรรณนาถึงความอุดมสมบูรณ์และประเพณีการทำบุญในเดือนนี้ว่า

เดือนแปดคล้ายเห็นลมทั้งใบเสียว	เหลียวเห็นหมู่ปลาขาวแล่นมาโฮมต้อน
กบพื้นนอนคอยท่าฝนมาสได้ม่วน	ชวนกันลงเล่นน้ำให้อ้องซัวแซว
เดือนเก้ามาฮอดแล้วบ้านป่าชาดอน	เห็นแต่นกเขายอยคอนส่งเสียงหาซู้
ถึงฤดูเดือนเก้าอีสานเขาทุกท้องถิ่น	คงสืเคยได้ยินบุญประดับดินกินก้อนทานทอดน้อมถวาย

การทำบุญข้าวประดับดินนั้น ในวันแรม ๑๓ ค่ำเดือน ๙ ชาวบ้านจะจัดเตรียมอาหารคาวหวานมีเนื้อ ปลา ขนมห ข้าวต้ม อ้อย น้ำตาล ผลไม้ ตลอดจนหมากพลู บุหรี่ โดยแบ่งอาหารเหล่านี้ออกเป็น ๔ ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่งเลี้ยงดูคนภายในครอบครัว ส่วนที่สองแบ่งให้ญาติพี่น้อง ส่วนที่สามอุทิศให้ญาติที่ตายไป ส่วนที่สี่นำไปถวายพระสงฆ์ สำหรับส่วนที่จะอุทิศให้ญาติที่ตายไปแล้วนั้น จะใช้ห่อด้วยใบตองกล้วย คาวห่อหนึ่ง หวานห่อหนึ่ง หมากพลูบุหรืห่อหนึ่ง เย็บติดกันเป็นห่อใหญ่เวลาเช้ามีดของวันแรม ๑๔ ค่ำ ชาวบ้านจะนำอาหารเหล่านี้ไปวางไว้ตามพื้นดินใต้โคนต้นไม้ หรือแขวนไว้ตามกิ่งไม้ในบริเวณวัด พร้อมทั้งจตุรปูเทียนบอกกล่าวให้บรรดาญาติผู้ล่วงลับให้มารับอาหารและส่วนบุญ รุ่งเช้าชาวบ้านจะนำอาหารที่เตรียมไว้ตักบาตรและถวายทานแด่พระสงฆ์

อีกครั้ง เสร็จแล้วกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลเป็นอันเสร็จพิธี ลากลอนได้กล่าวถึงพิธีทำบุญข้าวประดับดินไว้ดังนี้.^{๑๑}

ฮอดมือแถมสิบสาม สู่เขื่อนเจียมพร้อม	เจียมไว้หมัดแนวไใช้ของทานทุกอย่าง
เป็นข้าวหนมข้าวต้ม เจียมไว้สู่แนว	ทั้งกล้วยอ้อย มันเผือกพลูยา
หามาครบเครื่องกินจัดไว้	ของทานนั้น ป็นเป็นส่ว
ห่อข้าวใหญ่ข้าวน้อยเจียมพร้อมพำกัน	ส่วนหนึ่งนั้น ทำเลี้ยงหมู่ครัวเรือน
ส่วนที่สองไว้ญาติ แจกปันชาวบ้าน	ส่วนที่สามนั้น เอาไปทานตักบาตร
ส่วนที่สี่ทานให้ญาติอุทิศให้พี่น้องผู้ตายแล้วฮับเอา	ส่วนให้ญาติที่ตายนี้หละเจ้าใบกล้วยห่อ

เป็นถง

มีห่อหวานห่อคาวหมากพลูยาพร้อม	เอามาติดกันเข้าหลายอันหลายห่อ
พอเฮ็ดแล้วเฮียบฮ้อยญาติให้หมู่ผี	พอเฮ็ดแล้วจ้งชี้เข้ามิดวันดับ
เจียมเอาไปทำญาติใส่กระบุงไปพร้อม	เอาไปแขวนไปห้อยไว้หน้าเรือนำเหง่า
หรือตามเหง่าต้นไม้ และตามพื้นแผ่นดิน	เอาไปญาติไว้แล้ว อุทิศผลส่งให้ผีญาติมาฮับ
บำเพ็ญพุพเพตพลีหรือเทวดาพลีส่งมานำพร้อม	พอแต่ถึงยามเช้า เล็งสงเจ้าสว่าง
ส่วนที่เหลือไปตักบาตรหยาดน้ำ ทานให้พระสงฆ์	

(กลอนลำฮิตสิบสองคองสิบสี่ฮิตยี่คองเจียง : บุญขึ้น บุญศรี)

เหตุที่ชาวบ้านนำอาหารคาวหวานไปวางไว้กับพื้นดิน ผู้เฒ่าชาวอีสานเล่าว่า เพื่อให้พวกเปรตมารับเอาของที่อุทิศให้ได้ง่ายๆโดยไม่ต้องมีพิธีต้อง ไม่ต้องถวายทานกรวดน้ำ เพราะหากจะมาทำพิธีอย่างนั้นอยู่เกรงว่าจะไม่ทันเวลา เพราะเปรตจะต้องรีบกลับ มีเวลาอยู่ในโลกมนุษย์เพียงสองชั่วโมงเท่านั้น คือเวลาตี ๔ จนถึงตอน ๖ โมงเช้า ต่อจากนั้นเปรตจะอยู่ไม่ได้ ดังนั้นชาวบ้านจึงพากันทำพิธีอุทิศแต่เช้ามิด^{๑๒}

แต่ความเชื่อดังกล่าวนี ผู้รู้บางท่านสันนิษฐานว่า อาจจะเป็นกุศโลบายในการอนุเคราะห์สัตว์จรจัดก็ได้ เพราะสัตว์จรจัดบางจำพวกไม่มีเจ้าของ บางวันก็ได้กินอาหาร บางวันก็ไม่ได้กิน อดโซหิวโหยมาตลอดปี ได้กินอิ่มหนำก็ในวันนี้^{๑๓}

สรุปความเชื่อเรื่องบาบุญ ได้ความว่าการที่คนไทยผู้เป็นพุทธศาสนิกชนกระทำความดีต่างๆ ที่เรียกว่า “บุญ” ส่วนมากมักนึกถึงผลที่จะเกิดและติดตามตัวไปในอนาคตและ คงเป็นไปตามหลักปรัชญาพุทธที่เกี่ยวกับคำสอนของพุทธศาสนาที่ว่าด้วยเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด กรรมหมายถึงการกระทำที่เป็นได้ทั้งบุญและบาปที่บุคคลกระทำจะส่งผลไปตลอดชั่วชีวิตของทุกคน ความเชื่อเรื่องการทำบุญและสั่งสมบุญ จึงเป็นเรื่องที่แพร่หลายอย่างกว้างขวางส่วนการสร้างสมบุญในความเชื่อบุญเดือนเก้า (บุญข้าวประดับดิน) ของชาวอีสานโดยทั่วไปมักจะคิดว่าสิ่งที่เกิดขึ้นในการ

^{๑๑} พระมหาประหยัด ปญญาโร(สุนนท์), **จริยธรรมที่ปรากฏลากลอน**, หน้า ๑๒๗

^{๑๒} วิมลพรรณ ปิตธวัชชัย, **ฮิตสิบสอง**, หน้า ๙๐.

^{๑๓} สวิง บุญเจิม, **มรดกอีสาน**, (อุบลราชธานี : สำนักพิมพ์มรดกอีสาน), หน้า ๕๘๒.

ดำรงชีวิตของตน ไม่ว่าจะเป็นความมีหน้าตาดี ความรวย ความสุขหรือเรื่องใดๆก็ตาม ล้วนเป็นผลมาจากการสร้างบุญไว้ให้มากและเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ตายไป เพื่อจะได้รับส่วนบุญส่วนกุศลที่ตนได้อุทิศให้ จะได้ไปสู่สวรรค์ ตามที่ตนต้องการส่วนในแง่ของผลบุญที่ตนได้อุทิศให้นั้น ถ้าพิจารณาจากหลักธรรมของพุทธศาสนาแล้ว คนแต่ละคนก็เป็นผลมาจากการสั่งสมผลบุญ ความเชื่อเช่นนี้จึงเป็นเหตุให้ชาวอีสานพยายามทำบุญในปัจจุบันให้มาก ด้วยมีความหวังว่าจะไปเกิดในชาติหน้าเป็นคนมีหน้าตาดีหรือร่ำรวยและมีความสุขตลอดไป